

ТЕМА 4. СУТЬ І СКЛАДОВІ ІНФОРМАЦІЙНО-МЕТОДИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНОГО ПРОЦЕСУ У ВНЗ

Методичне забезпечення навчального процесу передбачає: державні стандарти освіти, навчальні плани, навчальні програми з усіх нормативних і вибіркових навчальних дисциплін; програми навчальної, виробничої та інших видів практик; підручники і навчальні посібники; інструктивно-методичні матеріали до семінарських, практичних і лабораторних занять; індивідуальні навчально-дослідні завдання; контрольні роботи; текстові та електронні варіанти тестів для поточного і підсумкового контролю, методичні матеріали для організації самостійної роботи студентів, виконання індивідуальних завдань, курсових і дипломних робіт.

Навчально-методичне забезпечення є найважливішою умовою ефективності навчального процесу. Методичне забезпечення навчального процесу охоплює навчально-методичну документацію за спеціальністю, навчально-методичну документацію з дисциплін, підручники, навчальні посібники, дидактичні та наочні матеріали, комп'ютерні навчальні програми тощо.

Навчально-методична документація за спеціальністю містить:

- освітньо-професійну програми і засоби діагностики;
- складові стандарту вищої освіти за спеціальністю відповідного освітньо-кваліфікаційного рівня;
- навчальні та робочі навчальні плани;
- навчальні та робочі навчальні програми дисциплін;
- програми практик;
- тематику дипломних проектів (робіт);
- програму державних іспитів (за наявності в ОПП);
- методичні вказівки до проведення практик та атестації студентів;

■ положення про рейтингову систему оцінки успішності навчання.

Також до навчально-методичної документації ВНЗ стосовно конкретної спеціальності відносять структурно-логічну схему програми підготовки студентів, навчальний графік, що складають обов'язково щорічно, індивідуальний навчальний план студента (складають за потреби).

Освітньо-професійна програма (ОПП) підготовки фахівців – це перелік нормативних і вибіркових навчальних дисциплін із визначенням обсягу годин, відведених для їх вивчення, а також форм підсумкового контролю знань, умінь та навичок студентів.

Підґрунтям для створення навчального та робочого навчального планів є структурно-логічна схема програми підготовки студентів, що є складовою інформаційного пакету факультету (інституту) і забезпечує послідовність вивчення навчальних дисциплін, їх між предметні зв'язки.

Структурно-логічна схема підготовки – це наукове і методичне обґрунтування процесу реалізації освітньо-професійної програми підготовки студентів конкретному фаху.

Навчальний графік – це інформаційно-розпорядчий документ, який визначає порядок і терміни проведення всіх видів навчальних занять у відповідності до навчального плану. Графік навчального процесу формують на основі навчального плану та закріплення дисциплін за кафедрами ВНЗ. Графік доцільно будувати відповідно до кадрових можливостей вищого навчального закладу та аудиторного фонду. Графік коригують (з року в рік) залежно від деяких зовнішніх факторів: зміни умов проходження практик, функціонування інфраструктури ВНЗ тощо. У графіку навчального процесу для кожного року навчання, використовуючи систему умовних позначок,

розподіляються тижні теоретичного навчання, сесії, практики і канікули, а також дипломне проектування і державна атестація тощо.

На основі відповідної освітньо-професійної програми складають навчальний план, що регламентує організацію навчального процесу за кожним фахом, окремо для кожного ОКР, за кожною формою навчання. Навчальний план – це нормативний документ, що складається ВНЗ на підставі ОПП та структурно-логічної схеми підготовки і визначає перелік та обсяг нормативних і вибіркового навчальних дисциплін, послідовність їх вивчення, конкретні форми проведення навчальних занять й їх обсяг, графік навчального процесу, форми проведення поточного і підсумкового контролю.

Навчальний план – це державний нормативний документ, що визначає навчальне навантаження студентів, його розподіл за семестрами, відділеннями, спеціальностями, тобто встановлює перелік навчальних дисциплін (предметів), кількість годин, відведених на кожен дисципліну (предмет), кінець і початок навчального року.

Перелік дисциплін, розподіл їх за семестрами, час, відведений на їх викладання, визначається залежно від спеціальності, спеціалізації, кваліфікації майбутнього фахівця, а також від загальної тривалості часу навчання. Навчальний план є обов'язковим для виконання кожним вищим навчальним закладом. Кожний навчальний план затверджує ректор ВНЗ. Навчальний план по суті є сукупністю (переліком) навчальних дисциплін, що складається з 2 компонент: нормативної (державної) і варіативної (вибіркової).

Зміст освіти складається з нормативної і вибіркової частин. Нормативна частина визначається відповідним державним стандартом освіти, вибіркова частина – вищим навчальним закладом. Державна компонента плану є переліком обов'язкових для вивчення навчальних дисциплін в усіх ВНЗ для студентів конкретного фаху. І незалежно від форми фінансування та підпорядкування ВНЗ. Дотримання назв і

обсягу нормативних навчальних дисциплін є обов'язковим для навчального закладу. Вибіркові навчальні дисципліни вводять для поглибленої підготовки фахівців у визначеній сфері діяльності, ефективного використання можливостей конкретного навчального закладу тощо. Варіативна компонента навчального плану являє собою сукупність вибірових дисциплін і складається із 2 частин: вибіркові дисципліни за вибором ВНЗ та вибіркові дисципліни за вибором студента. Варіативна компонента у частині вибору студентів сприяє розвитку інтересів, самостійності, творчої активності молоді в контексті профільної освіти.

Отже, навчальний план сьогодні є основоположною складовою державного стандарту освіти. Він дає цілісне уявлення про структуру вищої освіти за конкретною спеціальністю через інваріантну та варіативну складові, окреслює освітні галузі та розподіл годин між ними, визначає гранично допустиме навчальне навантаження тих, хто навчається, та загальну кількість навчального часу.

Навчальний план є концентрованим вираженням загальної концепції освіти.

У навчальному плані відбита структура та розподілення навчального процесу (і змісту освіти) на такі частини:

- розподіл на теоретичну і практичну підготовку;
- розподіл на природничо-наукову, гуманітарну та соціо-економічну підготовку; професійно-практичну підготовку;
- розподіл навчальних дисциплін на обов'язкові та за вибором – вибором ВНЗ і вибором студентів;
- науково-дослідна та навчально-дослідницька робота студентів, навчальне проектування;
- розподіл навчального процесу за роками навчання та семестрах.

Навчальний план має чітку структуру, побудовано його за циклами підготовки:

- природничо-наукова,
- гуманітарна і соціально-економічна,
- професійна (професійно-орієнтована) і практична (професійно-практична),
- дисципліни вільного вибору ВНЗ,
- дисципліни вільного вибору студентів.

Перелік навчальних дисциплін у кожному циклі (крім дисциплін, за вільним вибором студентів) спочатку розміщують у послідовності: спочатку нормативні дисципліни, далі дисципліни варіативної частини. Навчальний план визначає по кожній дисципліні форми аудиторної, самостійної та індивідуальної роботи студентів: лекції, практичні, лабораторні і семінарські заняття, самостійні та індивідуальні заняття, курсові роботи (проекти), практики, підсумковий контроль знань студентів, дипломні (випускні) роботи, державні іспити.

У навчальному плані фіксується тижневе і семестрове навантаження студентів у годинах (кредитах), загальна кількість навчальних годин із кожної дисциплін, кількість годин із розподілом на види навчальних занять, контрольні заходи, а також тривалість практик, тип і тривалість виконання кваліфікаційної роботи, тривалість канікул. Навчальний план має табличну форму представлення даних. Таблиці навчального плану є достатньо об'ємними.

На основі навчального плану розробляють щорічні робочі навчальні плани, тобто їх складають на один, кожен, навчальний рік до початку наступного навчального року. Робочий навчальний план є нормативний документ ВНЗ, що визначає зміст навчання і регламентує організацію навчального процесу за конкретною спеціальністю. У цьому документі деталізуються: – розподіл кредитних модулів (навчальних дисциплін) і практик за роками навчання і семестрами; –

набір кредитних модулів на вибір студентів із зазначенням часу (в год.); – графік навчального процесу за роками навчання, в якому зазначені всі види навчальної діяльності, період канікул тощо. Робочі навчальні плани є основою для закріплення навчальних дисциплін за визначеними кафедрами ВНЗ, використовують для складання їх штатних розписів та розрахунків педагогічного навантаження їх викладачів. Окремими блоками (міні-таблицями) показано розподіл практик за видами і семестрами, державна атестація з посеместровим переліком кваліфікаційних (державних) екзаменів та захистів випускних робіт.

Одним з головних засобів освіти є навчальна дисципліна (предмет). Під навчальною дисципліною (предметом) розуміють педагогічно адаптований зміст основ будь-якої галузі діяльності.

Навчальна дисципліна у вищій школі являє собою логічно організовану систему теорій з рекомендаціями шляхів їх застосування на практиці.

Навчально-методична документація з дисципліни містить:

- навчальні й робочі навчальні програми дисциплін;
- інструкторсько-методичні матеріали (окремі методики) до різних видів навчальних занять (семінарських, практичних, лабораторних) і;
- методичні матеріали до індивідуальних семестрових завдань (теми рефератів, завдання на розрахункові і розрахунково-графічні роботи, курсові проекти і роботи і т.п.), графіки і методичні вказівки з виконання;
- положення про рейтингову систему оцінки успішності засвоєння дисципліни.

Для кожної навчальної дисципліни, що входить до освітньо-професійної програми підготовки, на підставі навчального плану

вищим навчальним закладом (відповідною кафедрою) складається робоча навчальна програма дисципліни.

Місце і значення навчальної дисципліни, її загальний зміст і вимоги щодо знань і умінь визначаються навчальною програмою дисципліни.

Навчальна програма – це нормативний документ, який визначає зміст дисципліни, методи аудиторної, самостійної та індивідуальної роботи студентів, форми контролю знань, а також відповідні літературні джерела для досягнення високої продуктивності навчального процесу.

Навчальна програма – це державний документ, що розкриває зміст освіти з кожної дисципліни (предмету) і визначає систему наукових знань, світоглядних і морально-етичних ідей, практичних умінь і навичок, якими необхідно володіти студентам.

Навчальна програма дисципліни є складовою стандарту вищої освіти, визначає зміст навчання з дисципліни, очікувані результати навчання, тобто систему умінь і навичок, що мають опанувати студенти.

Існує кілька способів побудови навчальних програм:

а) лінійний;

б) концентричний;

в) модульний: при такому способі зміст кожної навчальної теми групується такими напрямками: орієнтаційний, методологічний, змістовий, операційно-діяльнісний, контрольньо-перевірочний.

Сутність лінійного способу полягає у тому, що матеріал кожного наступного змістовного модуля дисципліни є логічним продовженням того, що вивчалось на попередніх тематичних блоках. Обидва способи поширені у викладацькій практиці і знаходять своє відображення залежно від особливостей навчального курсу та стилю викладання. Відповідно до концентричного способу спочатку визначається

концептуальна одиниця базового навчального матеріалу певної дисципліни. Потім цей навчальний матеріал повторюється на кожному змістовному елементі вивчення курсу, але в більш розширеному вигляді. Наприклад, на початку викладання дисципліни викладач визначає проблему – оптимізація структури кадрового складу підприємства. Далі, протягом вивчення змістовних модулів дисципліни, основна увага концентрується на даній проблемі і визначаються складові її вирішення. За цим способом детальніше враховуються індивідуальні здібності студентів, але сповільнюється темп навчання. Робоча навчальна програма кредитного модуля містить виклад конкретного змісту дисципліни, послідовність її вивчення, організаційні форми навчання, форми і способи поточного і підсумкового контролю, літературні джерела і технічні засоби навчання.

Основними структурними складовими робочої навчальної програми (РНП) є тематичний план, завдання для самостійної та індивідуальної роботи, методи поточного і підсумкового контролю, перелік навчально-методичної літератури і технічних засобів навчання.

Робочі програми затверджуються на засіданні кафедри, за тим методичною комісією факультету. Робоча навчальна програма є основним методичним документом, що визначає зміст і технологію навчання з визначеної дисципліни, її складають на основі відповідної навчальної програми і робочого навчального плану спеціальності визначеної форми навчання. У ній можуть бути змінені послідовність і ступінь деталізації (рівень) вивчення окремих розділів, тем і питань у залежності від особливостей спеціальності, форми навчання тощо.

РНП містить виклад змісту навчальної дисципліни з розподілом на окремі навчальні заняття, визначає організаційні форми її вивчення (навчальні заняття, виконання індивідуальних семестрових завдань, самостійна робота), розподіл навчальних годин за видами занять, форми і засоби поточного й підсумкового контролю, інформаційно-

методичне забезпечення дисципліни. Робочі навчальні програми щорічно обговорюють на засіданнях відповідних кафедр. У разі потреби робочі навчальні програми узгоджують із методичними комісіями факультетів- замовників.

РНП має бути затверджена (перезатверджена) деканом факультету тієї кафедри, що її розроблювала, не пізніше за 2 місяці до початку навчального року, протягом якого вивчають відповідну дисципліну. РНП входять у комплекс навчально-методичної документації дисципліни. Робоча програма складається провідним викладачем кафедри. Навчальні та робочі навчальні програми дисциплін розробляють відповідальні кафедри університету, за якими закріплені дисципліни. Загальну відповідальність за їхню розробку покладено на завідувачів кафедр.

Навчально-методичний комплекс дисципліни складають із таких документів:

- навчальна програма дисципліни;
- робоча навчальна програма кредитного модуля;
- методичні матеріали та завдання до семінарських, практичних і лабораторних занять;
- індивідуальні семестрові завдання;
- методичні матеріали до виконання курсових;
- контрольні роботи для перевірки рівня засвоєння студентами навчального матеріалу;
- положення про рейтингову систему оцінки успішності засвоєння дисципліни;
- підручники, навчальні посібники, практикуми тощо.

Для забезпечення якості навчання у вищій школі необхідно звертати особливу увагу на систему планування і організації навчального процесу. При цьому слід ураховувати, що навчальний

процес у ВНЗ будується відповідно до вимог державних нормативно-правових документів, зокрема Положення про організацію навчального процесу у вищих навчальних закладах. Планування і організація навчального процесу здійснюється на основі чинного навчального плану.

Усі зазначені у переліках документи мають бути розроблені відповідно до державного стандарту освіти України.